

YAPI DENETİMİ TIKANDI MI?

Serdar KUBİLAY
İnşaat Mühendisi

Artık bütün boyutlarıyla tanımlanmış bir İstanbul depreminde karşılaşıcağımız felaketin boyutlarının 1999 depremlerini çok aşacağını herkes biliyor, ama başta yöneticiler olmak üzere sorumluluk katlarında bulunanlar sorunu hep unutmak unutturmak istiyor. Aslında deprem sonrası acılı günleri kimse hatırlamak istemiyor ama biz inşaat mühendislerinin böyle bir lüksü olamaz. Çünkü acılı günlerin bir daha yaşanmamasının sorumluluğu bir meslek olarak daha çok biz inşaat mühendislerinin omzunda. Kuşkusuz toplum bize bu konuda görevimizi yapabilecek yetki ve olanakları sağlarsa. Merkezi ve yerel yönetimler önerdiğimiz çözüm yollarına kulak verir, yasal ve yönetsel önlemleri alırsa.

Depremi yaşayanlar aylarca hatta yıllarca kendilerine gelemediler. Bu günlerde acıları dindirmenin yollarından biri ise konuyu bütün boyutlarıyla ve bilimsel bir temelde tartışmaktı. Toplum olarak bu kadar büyük bir felakete nasıl böyle hazırlıksız yakalanmıştık? Tartışmalar ilerledikçe bu felaket olasılığının yıllardan beri bilindiği, uzmanlar tarafından dile getirildiği anlaşılmıştı. Ama bu olasılığın toplumun değişik kesimlerince ve en başta da yönetim katlarıncı ciddiye alınmadığı ortaya çıkmıştı.

İnşaatların bir yapı denetim şirketi kontrolünde yapılması zorunluluğu depremden sonra yapılan uzun tartışmaların arkasından toplumun bulabildiği başlıca çözümdü. Bu çözüm elbette başta inşaat mühendislerinin talebiyle gündeme geldi. Çıkarılan yapı denetim yasasına göre yapı denetim şirketleri, inşaatları başından sonuna kadar denetlemeli ve tüm toplumun önünde ortaya çı-

kan ürünün deprem güvenliği taşıdığıнын garantisini vermeliydiler. İnşaatlar tasarım, uygulama ve denetim aşamalarında sahiden ve yönetmeliklerde tanımlanmış bir biçimde mühendislik hizmeti almalydılar. Bu yasa gereği yapı denetim şirketleri sorumluluklarını aldıkları yapıların depreme karşı dayanıklılığını tahhüt ediyorlar, oluşabilecek zararların sorumluluğunu üstleniyorlardı. Bütün yapılar bu şirketlerin denetiminde yürürlükteki deprem yönetmeliğinin koyduğu kurallara uymalydılar.

*Yeni yapılan yapılar,
artık hiçbir gerekçeye,
elde olmayan nedene
sığınılamayacak kadar kesin
bir biçimde depreme dayanıklı
yapılmalıdır. Eskiye göre daha
dayanıklı yapı değildir bu
uygulamanın hedefi.
Hedef kesin bir biçimde
depreme dayanıklı yapıdır.
Artık bu hedeften bir adım
geri düşülemez.*

Bugün deprem üzerinden yedi sene geçti. Mevcut yapı stoğunun depreme hazırlanması için izlenecek bütün yol ve yöntemler çok kapsamlı çalışmalarla geliştirilip toplumun önüne konulduğu halde bir yönetim iradesi oluşmadığından kayda değer bir adım atılamadı. Oysa elimizde büyük bir faciayı kaçınılmaz kılan devasa bir yapı topluluğu var. Ama yeni yapılar için yapı denetim yasası dört yıldır yürürlükte. Bu yasayla

gelen uygulamaya güvenerek en azından yeni yapılmakta olan yapılar için beklenen İstanbul depremine hazırlıklı olduğumuz söylenebilir mi? Toplum, “nasıl olsa bir çözüm yolu bulundu görevli/sorumlu kurumlar/kuruluşlar oluşturuldu, bu mekanizma, bizim bir daha 1999 depremlerinde yaşadığımız felaketlerle karşılaşmamızı önler” rahatlığı içinde olabilir mi? Yapı denetim şirketleri toplum tarafından görevlendirildi. Ama bu şirketler görevlerini hakkıyla yerine getiriyorlar mı? Kendimizi aldatmayalım, gerçeğe sırtımızı dönmeyelim: Hayır. Bu konuyla ilgili kimle konuşursanız konuşun, aynı yanıt, hayır. En iyimser olanlar bile eskisine göre bir iyileşmeden söz edecektir o kadar. Ama öyle bir alanda etkinlik gösteriyoruz ki “iyileşme” tanımlamasıyla hiçbir zaman yetinemeyiz. Yeni yapılan yapılar, artık hiçbir gerekçeye, elde olmayan nedene sığınılamayacak kadar kesin bir biçimde depreme dayanıklı yapılmalıdır. Eskiye göre daha dayanıklı yapı değildir bu uygulamanın hedefi. Hedef kesin bir biçimde depreme dayanıklı yapıdır. Artık bu hedeften bir adım geri düşülemez.

Dört senelik uygulamanın ardından, yeni bir sert darbe gelmeden önce, yapı denetim uygulamasının toplum tarafından bir değerlendirilmesinin yapılması gerekiyor. “Biz yeni yapıların depreme dayanıklılığı konusunun artık bir hal yoluna koyulmuş olduğunu düşünüyorduk” yaklaşımı gerçeğe sırtını dönmek olur. Bu kani tekrar sınanmalıdır.

İnşaatçılık düzeni aslında yapı denetimi uygulamasını istemeyerek kabul etmiştir, benimsememiştir. Yapı denetimi mal sahibinin, müte-

ahhedin yürekten istediği bir uygulama değildir. Sektörün mühendislik hizmeti talebi yoktur. Sektör hala insanların barınma mekan ve yapı gereksinimlerinin nitelikli ürünlerle karşılanması temelinde değil; yapı aracılığıyla kent rantından pay almak, imar haklarını geliştirerek kazanç artırmak güdüsüyle davranmaktadır. Yerel yönetimler sağlıklı, güvenli bir yapılaşma değil, kent rantını artırma ve bunları kendi yandaşları çerçevesinde yeniden paylaşım peşindedirler.

İnşaat sahipleri açısından yapı denetim firması, yasaların getirdiği bir dayatma olarak ancak bir formalite vardır. Ama kenarda duran ve işe fazlaca karışmayan bir formalite. Çünkü gerçek bir mühendislik hizmeti yaparsa o oranda da maliyet artırıcı bir öge olacaktır. Bugün mal sahibi ve müteahhit, mühendislik hizmeti veren ve ücreti yönetmelikle tanımlanmış bir firmayı değil, yalnızca imza atan, ücret olarak da asgari ücrette tanımlanan değer yüzde ellisinin de altına inen ve dolayısıyla hizmet vermeyen bir firmayı yeğlemekte.

Yapı denetimi elbette yaşamsal bir zorunluluk. Ama yalnızca olasılıklardan biri olan bugünkü modelin aşınması bir kavram olarak yapı denetimine ve mühendislere karşı bir güvensizliğe de neden olabilir. Bu durum ise büyük sakıncalara yol açar. Mühendislere ve bilimsel çözüm modellerine karşı güvensizlik ise çok ağır bedelleri olabilir.

Serbest rekabetin teknolojinin gelişmesine yol açarak daha nitelikli mal ve hizmetin daha ucuza mal edilmesi gibi olumlu bir sonucu var. Ama serbest rekabet mantığı gereği nitelikli ürünler ya da hizmetlerin yanında niteliksiz ürün ve hizmetlerin olabileceğini varsayar. Hizmeti ya da ürünü gereksinen alıcılar pazarda o kötü ürünleri hizmetleri eleyecektir. Ama yeterince alım gücü olmayan kimi gereksinim sahipleri de bu kötü hizmetlerin bile alıcısı

olabileceklerdir. Aynı serbest piyasa mantığının yapı denetiminde geçerli olması savunulabilir mi? Yapı denetimi açısından niteliksiz, kötü ama yine de düşük ücreti nedeniyle alıcısı olan bir hizmet söz konusu olabilir mi? Yapı denetimi alanında kötü hizmet deprem güvenliği taşımayan bina demektir. “Serbest piyasa mantığı içinde hizmeti talep eden, en sonunda niteliksiz ve gereksinimi karşılamayan hizmet sunan yapı denetim firmalarını eleyecektir, ne yapalım sistemin doğal eleme sistemi budur” denip rahat olunabilir mi?

Yapı denetimi alanında şu anda kıyasıya bir ücret rekabeti yaşanıyor. Resmi ücretler üzerinden kesilmiş faturaları her hakedişte belediyelere sunmak bir zorunluluk iken yüzde atılmışları geçen indirimler uygulanıyor. “Aynı nitelikte bir hizmeti daha ileri organizasyonla, daha gelişmiş teknolojiyle gerçekleştirebilenler daha ucuza sunabiliyor, serbest rekabet yarışında öne geçiyor” denebilir mi? Kendi firmalarının içinde aldıkları önlemlerle yapı denetim hizmetini daha ucuza mal edip uygulayanların çok daha fazla iş almalarını serbest rekabetin “aynı nitelikteki mal ve hizmeti daha ucuza mal edenler diğerlerini eler” piyasa ilkesi çerçevesinde olağan mı saymalıyız? Böylelikle yapı denetim alanında gittikçe daha çok uzmanlaşan, bilgi biriktiren, mesleki sorumluluk duygusuyla donatılmış nitelikli mühendis kadrosu istihdam eden büyük firmalar mı oluşmaktadır?

Serbest rekabet düzeni boşluksuz kamusal denetimle bir toplumsal yarar düzlemine oturtulamazsa haksız rekabet ortama egemen olur; ne olursa olsun kar güdüsü, yapı denetim yasasıyla hedeflenen depreme dayanıklı yapı üretimini bir kez daha ulaşılmaz bir hayal haline getirir. Bugün üzerinde binlerce binanın sorumluluğu olan firma vardır. Bunlar vergilerini ödemek ve günlük masraflarını karşılamak için çok

miktarda yeni iş almak durumundalar. Batmamak için büyümek zorundalar. Bu sağlıklı büyüme olgusunu ise hizmetin kalitesini düşüreceği, vergi açısından da daha büyük açıklara neden olacağı tabiidir.

Yine elbette risk serbest rekabet düzeninin temel kurallarından biridir. Hiçbir firma için işlerinin iyi gitme güvencesi yoktur. Hatta alanda daha iyilerin önünün açılması için bir eleme mekanizması serbest piyasa açısından yararlı bile sayılabilir. Ama yapı denetim hizmeti gibi kamusal hizmet sayılan bir işte bu kural çok sakıncalıdır. Yapı denetim uygulamasında kötü hizmetin de var olabileceğini kabul etmek ama sistemin iç işleyişi gereği inşaat sahiplerinin kötü hizmeti reddettilerinde olumsuz öğelerin eleneceğini beklemek saf dillik olur. Tersine bugün hizmetin niteliği değerlendirme dışıdır. Yalnızca daha düşük yapı denetim ücreti talep eden firmalar ayakta kalabilmektedir. Daha düşük ücretin vergi açısından vahim açık pozisyonlara ve daha da önemlisi yetersiz yapı denetim hizmetine neden olacağı açıkça ortadadır.

Aslında sistemdeki yozlaşma eğiliminin hemen herkes farkındadır. Sözü geçtiğinde herkes belli ölçülerde şikayetçidir. Ama bu ortamda bulunabilmenin neredeyse başlıca yolu bu olumsuzluklara uyum sağlamaktan geçiyor. Öyle ya yaşanan ortamı radikal biçimde yadsıyan bu ortamı terk eder olur biter.

Var olan ortamı savunanların argümanlarından biri de şu: Bütün olumsuzluklarına karşın yapı denetim uygulamasından sonra yapılan inşaatlar yine de eskilerine göre depreme çok daha dayanıklıdır. Evet yeni uygulamayla eskisine göre durum iyidir. Ama yapı denetim uygulaması böyle muğlak bir iyileşme ifadesiyle yetinemez. Tersine şu ürpertici soruyu sormaktan kaçınmayız: Yapı denetimine tabi olup da depreme karşı dayanıklı olmayan yapılar da var mı? Açık konuşalım:

İnşaat ruhsatı alınırken belediye araya sokmasa mal sahiplerinin büyük çoğunluğu kendiliğinden yapı denetimini bir hizmet olarak talep etmez: Bu, bir zorunluluksa, o zaman en az maliyetle nasıl geçiştiriliyorsa öyle olsun, en düşük fiyatı veren gelsin, inşaatın yapı denetimini alsın. Parası az olsun da denetçi ne yaparsa yapsın. Peki ama bu durumda inşaatın deprem güvenliği konusunda bir sorun yaşama olasılığına davetiye çıkarılmış olmuyor mu?

Yapı denetimini serbest rekabet ortamında belli bir standartın altına düşüğünde tüketiciler tarafından elenen diğer mal ve hizmetlerden biri gibi düşünmek, yaşamsal tehlikesi olan bir yanığı olur. Yapı denetimi bütün uygulamalarında firesiz biçimde depreme dayanıklı yapı üretimini güvencelemiş olmalıdır. Bir yapının deprem güvenliği konut alıcılarının, kullanıcılarının kendi

Yapı denetimi ancak haksız rekabetle yozlaşmayacak bir ortamda gerçekleşirse fire vermekten kurtulabilir. Bunun yolu en başta fiyat denetimi ve bağlı olarak görünürde belediyelerde var olan ama işlemeyen fatura denetimidir.

gözlemleri ve değerlendirmeleriyle saptayabileceği bir özellik değildir. Kamu iradesinin araya girerek denetim uygulamasında alt sınırı çok kesin biçimde çizmesi bir zorunluluktur. Düşük ücretli olduğu için tercih edilen ama depreme dayanıklı yapı üretimini sağladığı tartışmalı bir denetim uygulamasının varoluş aralığı bulmasını kabul edemeyiz. Yapı denetimi ancak haksız reka-

betle yozlaşmayacak bir ortamda gerçekleşirse fire vermekten kurtulabilir. Bunun yolu en başta fiyat denetimi ve bağlı olarak görünürde belediyelerde var olan ama işlemeyen fatura denetimidir.

Sistemin aksamasının nedenlerinden biri de aslında kurgulanan modelin mantığında var olan ama henüz yürürlüğe geçmemiş yapı sigortası uygulamasıdır. Yapı sigortası zorunluluğu geldiğinde, yapı denetiminin ciddi biçimde yapılmadığı sigorta şirketleri tarafından saptanmış inşaatların sigorta primleri daha yüksek olacağından, hem güvenliği tartışmalı bina yapıp hem de fazla para vereceğine, o parayla nitelikli bir yapı denetim hizmeti satın alarak yapı güvenliği düzeyini artırmak, mal sahiplerine daha çekici gelecektir. Yapı sigortası uygulamasının sistemin dengesini sağlayan bir etken olarak devreye girmesi bir an önce sağlanmalıdır.

İMO Ana Yönetmeliğinde Değişiklik

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği İnşaat Mühendisleri Odası Ana Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik 6 Ekim 2006 tarih 26311 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı.

TÜRK MÜHENDİS VE MİMAR ODALARI BİRLİĞİ İNŞAAT MÜHENDİSLERİ ODASI ANA YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK

MADDE 1 - 28/5/2004 tarihli ve 25475 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği İnşaat Mühendisleri Odası Ana Yönetmeliği'nin 15'inci maddesinin (f) bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki (g) bendi eklenmiştir. "g) Yetkin Mühendislik Kurulu."

MADDE 2 - Aynı Yönetmeliğin 17'nci maddesinin ikinci fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Birlik Yönetim, Denetleme ve Yüksek Onur Kurulu'ndaki Oda temsilcileri ile Oda Yönetim Kurulu, Oda Onur Kurulu, Oda Denetleme Kurulu ve Yetkin Mühendislik Kurulu üyeleri, Oda Genel Kurulu'nun doğal delegeleri olup, seçilmiş delegelerin tüm yetkilerine sahiptir."

MADDE 3 - Aynı Yönetmeliğin 18'inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendinden sonra gelmek üzere aşağıdaki (k) bendi eklenmiştir.

"k) Yetkin Mühendislik Kurulu asıl ve yedek üyelerini seçmektir."

MADDE 4 - Aynı Yönetmeliğin 20 nci maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"c) Oda Yönetim Kurulu, Oda Onur Kurulu, Oda Denetleme Kurulu, Yetkin Mühendislik Kurulu asıl ve yedek üyeleri ve Birlik Yönetim, Denetleme ve Yüksek Onur Kurulu ile Birlik Genel Kuruluna katılacak asıl ve yedek adaylarının belirlenmesi ve duyurulması,"

MADDE 5 - Aynı Yönetmeliğin 37'nci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"a) TMMOB Yönetim Kurulu'ndaki Oda temsilcisi, Birlik Onur ve Denetleme Kurullarına seçilen Oda adayları, Oda Onur, Denetleme Kurulları, Yetkin Mühendislik Kurulları, Oda Yönetim Kurulu ve Genel Sekreteri, Şube Yönetim Kurulları Başkan ve Sekreterleri,"

MADDE 6 - Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 7 - Bu Yönetmelik hükümlerini Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği İnşaat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu yürütür.